

Парадигми демократії: агрегативна (Й. Шумпетер), деліберативна (Ю. Хабермас) та агоністична (Ш. Муфф)

В середині минулого століття у роботі Йозефа Шумпетера “Капіталізм, соціалізм та демократія”, що вийшла в 1947 р., було описано основні принципи сучасної демократії. Агрегативну модель демократії Й. Шумпетер протиставляє класичній моделі демократії, що пропагує принципи загального блага. На думку Й. Шумпетера, класична парадигма демократії є не тільки неефективною, але і шкідливою, оскільки вона перешкоджає економічному розвитку та поступу, що стає загрозою для стабільності суспільства. Й. Шумпетер розвиває положення, згідно до якого приватні, а не суспільні, інтереси представляються більш ефективними та здатними стабілізувати суспільство. Тобто ідея “влади народу” (в значенні “влада всіх”) підмінюється “владою групи”, яка була легітимним шляхом допущена до влади. Дана модель видозмінює класичне уявлення про демократію, перетворюючи його з мети в засіб. За таких умов відбувається процес відчуження індивіда, оскільки він не спроможний впливати на формування та прийняття політичного рішення, а його функція зводиться до банального процесу голосування, в якому часто відсутня альтернатива.

На противагу, Юрген Хабермас концепцією деліберативної демократії намагається подолати вплив ідей Ж.-Ж. Руссо та паралельно ліквідувати негативні сторони впливу агрегативної демократії Й. Шумпетера.

Центральною ідеєю концепту деліберативної демократії Ю. Хабермаса є конфлікт між системою (під якою можна розуміти економічну та політичну сфери) та життєвим світом (приватна та суспільна сфери). Конфлікт обумовлений різною логікою розвитку системи та життєвого світу. Специфіка даного конфлікту полягає в тому, що система “колонізує” життєвий світ через встановлення контролю над перерозподілом ресурсів. Таким чином, на думку Ю. Хабермаса, різноманітні соціальні дотації та підтримка, що притаманні для “суспільств пізнього капіталізму”, є нічим іншим, як процесом перетворення громадянина в аполітичного споживача.

Хабермас зазначає, що сучасні суспільства виражають ідею домінування життєвого світу над системою. Однак система та життєвий світ мають протилежну внутрішню логіку, що обумовлює неминучість конфлікту. Нормативний сенс демократії зводиться до формули: інтегровані в систему сфери діяльності мають функціонувати, не порушуючи цілісності життєвого світу (сфери діяльності мають займати підвладне положення по відношенню до соціальної цілісності). Але поряд з тим Хабермас зазначає, що внутрішня логіка системи капіталізму зводиться до наступної формули: системно інтерпретовані сфери діяльності мають, якщо буде необхідно, функціонувати навіть через технізацію життєвого світу. Хабермас стверджує, що ідеології з’являються через відчуття напруження, яке було привнесене системою до життєвого світу. Саме через відчуття неприродності зароджувалась підтримка радикальних рухів, які ставили за мету подолати вплив системи на життєвий світ, забезпечивши підвладну функцію системи по відношенню до життєвого світу.

Через встановлення системою контролю над ЗМІ зникає чистота дискурсу. Інформація подається в певних пропорціях та кількості, яка необхідна системі. За таких умов індивід не отримує повноцінної інформації, а перебуває в стані часткової інформованості, в тій мірі, в якій це вигідно системі. В такому випадку вибори виступають лише способом легітимації системи. Причому суспільна підтримка має двояку природу: з однієї сторони, вона виступає першим етапом в процесі формування політичного волевиявлення та основа легітимації; з іншої сторони, вона є останнім етапом в процесі забезпечення лояльності мас.

Проект деліберативної демократії, в основі якого покладено принцип комунікативної раціональності, на думку Ю. Хабермаса, здатний вирішити існуючі проблеми. Стверджується необхідність комунікації, яка буде позбавлена впливу з боку системи. Таким чином, комунікація (в якій можуть брати участь всі) орієнтована на пошуки компромісу – такого рішення, яке влаштовувало б не більшість, а всіх. Тобто проект Ю. Хабермаса є опозиційним до проекту Ж.-Ж. Руссо.

Ще один представник неомарксизму Шанталь Муфф репрезентує агоністичну демократію і зазначає, що агрегативна модель здійснила негативний вплив на розвиток демократії. Але разом з

тим вона не погоджується з концепцією деліберативної демократії Хабермаса. Муфф зазначає, що поява демократичних індивідів можлива за умови збільшення демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють ідентифікації з демократичними цінностями, інакше реалізація ідей Хабермаса матиме протилежні, негативні, наслідки. Автор зазначає, що одним із серйозних недоліків деліберативної демократії Ю. Хабермаса полягає в тому, що, акцентуючи увагу на публічній сфері, в якій владу можна було б ігнорувати і де можливо було би реалізувати раціональний консенсус, дана модель не здатна визнати наявність та незмінність антагонізму, пов'язаного з плюралізмом цінностей.

Ш. Муфф, критикуючи деліберативну демократію, пропонує свою модель – агоністичну демократію. Автор зазначає, що одна з тез агоністичної демократії полягає в тому, що, не ставлячи демократію під удар, агоністичне протистояння слугує головним джерелом існування демократії. Ш. Муфф стверджує, що необхідно відмовитися від думки про те, що коли-небудь необхідність у розбіжностях зникне, тому що суспільство буде “правильно” побудоване. На думку Ш. Муфф, в порівнянні з деліберативною демократією агоністична модель демократії є більш чутливою до різноманіття голосів сучасних плюралістичних суспільств.